

DISSERTATIO INAUGVRALIS

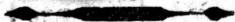
PHILOSOPHICO - CRITICA

DE

ARGVMENTIS INDIRECTIS

PRO VERITATE

IDEALISMI CRITICI

QVAM

PRO OPTINENDO DOCTORIS

IN PHILOSOPHIA GRADV

PVBLICE DEFENDET

I. G. PEVCKER,

SVIDNICIO - SILESIVS.

HALAE,

TYPIS HENDELIANIS.

MDCXC.

Univ. Bibl.
München

V I R O

HUMANISSIMO, SPECTATISSIMOQUE

TUTORI MAXIME COLENDO

D O M I N O

CHRIST. GOTTL. HANCKIO,

Q V I

CVRA SVA IN ME COLLATA PATRIS

NOMEN LONGE MERITVS EST,

H O C S P E C I M E N

P I E

B. D. B.

A V T O R

V I R O

INVISSIMO SPECTATISSIMOQUE

TUTORI MAXIME COLENDO

D O M I N O

CHRIST. GOTTL. HANCKIO,

Q U O

GRAEVA IN ME COLATA PATRIS

NOMINE LONGE MERITOQUE

H O C S P E C I M E N

P I E

D. B. B.

A V T O R.

§. I.

Inter omnes constat, iamque a philosophiae incunabilis axiomatis instar pollet, omnem nostram cognitionem, quoad tempus, ab experientia initium capeffere. Facultas enim, quae nobis inest, cognitiones adipiscendi, licet eius interna possibilitas plane nobis lateat, quoniam, quod ex sequentibus elucebit, nosmet ipsos saltim ut phaenomena, minime vero tanquam noumena, siue obiecta transcendentalia appercipimus, respectu effectuum ac modorum suorum diuisionem in passiuam et actiuam admittit.

§. 2.

Passiua, qua nobis dantur obiecta, est *sensualitas*, siue intuendi facultas, qua rerum, quae nos immediate afficiunt, imagines, ut ita dicam, nihilo alio interueniente, efformamus. Effectus obiecti cuiusdam in sensualitate dicitur sensatio; et repraesentatio, quae ab immediata obiecti pendet praesentia, nec non

ad rem sensibus obuiam immediate refertur, et sensationem sequitur, *intuitus*. Quod si intuitus quidam sensu strictissimo ad id respicit, quod sensualitatis ope apperceptum est, nominatur *empiricus*, si è contrario nihilum reperiatur in eo, quod ad sensualitatem pertineat, *purus* appellandus est.

§. 3.

Altera et quidem *actiua* facultas cognoscendi, quae in visorum, intuitorum et sensualitate perceptorum ordinatione, combinatione et comparatione versatur, dicitur *intellectus*. Ex his duabus coniunctis facultatibus, quae quidem, si ad vires functionesque earum respicis, facillime separari possunt, licet respectu methodi generalis, cognitiones acquirendi, et relationis, quae iis inter se conuenit, transcendentalis, non nisi vnicum cognitionis fontem efficiant, cognitio gignitur. Intuitus enim, sublatis conceptibus, quorum medio intellectus materiam cognitionis a sensualitate perceptam, sibi que traditam per functiones syntheseos et iudicandi ordinat, inanes forent, et quasi caeci, sit venia verbo, quoniam comparatio,

ratio, combinatio, et subsumtio varii cuiusdam apprehensi facultatem quandam requirunt actiuam, qua sensualitas plane est destituta. Sed etiam conceptus, quibus intellectus gaudet, quibusque interuenientibus sensualitate apprehensa cogitat, sine intuitibus, h. e. sine materia euaderent vacui; nulla igitur datur cognitio nisi quae ex coniunctione sensualitatis et intellectus ambarumque functionum exoritur.

§. 4.

Quibus praemissis duo in quauis cognitione porro sunt distinguenda, *repraesentatum* scilicet et ipsa *repraesentatio*. Illud enim, quod extra subiectum, cui repraesentatio inest, subsistit, dicitur obiectum repraesentatum, siue *materia* cognitionis; modus autem siue ordo, quo sensibus obuia intuemur et cogitamus, cognitionis *formam* enunciat. De materia hic non est, quod verba faciamus, omnes enim repraesentationes immediate perceptae omnino quadam re extra subiectum existente nituntur; Quod vero attinet formam, absque omni dubio est, eam quoad tempus omni ma-

teria priorem in subiecto datam esse debere, quaeuis enim facultas quibusdam principiis, quae possibilitatem ipsius facultatis internam efficiunt, fundata est.

§. 5.

Sensualitatem seu facultatem passiuam, repraesentationes immediatas rerum, quae eam afficiunt, percipiendi, cuidam formae quoque subiectam esse, ex antecedentibus sequitur, quae quidem forma sensibus perceptibilis esse nequit, attamen iam ante omnem sensus modificationem in eius natura a priori latet et data est. Cum vero haec forma summam continet omnium immediatarum repraesentationum seu impressionum conditionem, ita ut non nisi in et secundum hanc formam euenire possent, cogitur, eam quoque in omnibus intuitibus nostris esse versaturam atque reperiendam.

§. 6.

Attamen noua exoritur distinctio inter ipsas repraesentationes immediatas, siue impressiones.

pressiones, quibus gaudet sensualitas. Sunt enim vel intuitus rerum in spatio empirico extra nos distributarum atque conspicuarum, vel repraesentationes status conditionisque ipsius nostrae mentis. Omnia enim, quibus circumdamur, quae sensu externo apprehendimus, non nisi in spatio appercipimus; *Spacium* ergo formam sensus nostri externi, seu possibilitatem continebit, obiecta extra nos et extra se inuicem conspicua qua talia animadvertendi. Nam *extra* nos aliquid esse contendimus, quod in alio loco, h. e. in spatii parte ab ea, quam nos occupamus, diuersa intuemur. Quoad sensum internum, omnes mentis nostrae modificationes, quorum medio nostrimet ipsius conscii euadimus, vel tanquam simultaneae vel in successione apparent. At vero illud, cui ratio inest, ex qua seriem successiuorum et praesentiam simultaneam apprehendere possumus non est nisi tempus; *Tempus* inde eodem iure pro suprema formali conditione sensus interni habendum est, quo spacium externi forma efficiebatur. Nam *simul* nobis id est, quod vno eodemque tempore existit, et *succedere* dicitur diuerso adesto tempore. Sed quoniam omnes intuitus sen-

sus externi cum conscientia nostrimetipsum coniuncti, qua repraesentationes internum subiecti modificant statum, et in hac relatione vel in successione, vel non repraesentantur, tempus quoque ea, quae per sensum externum apparent, conditioni adstringere formali, non est, quod quis dubitet.

§. 7.

Ast permultae de eo quid sit statuendum de tempore et spatio, exstiterunt opiniones atque sententiae, et nouissimis temporibus cum illustrissimus Kantius lucem in hunc locum protulit multis insuetam, non pauci fuerunt, qui vt sententiam eius de amborum idealitate transcendentali infringerent, operam dederunt, ita vt non exigui videatur momenti, hoc de loco paululum profusius differendi.

§. 8.

Priusquam hanc ingrediar disquisitionem, est memorabile dictu, quod in nobis notitiae quaedam reperiantur ob omni sensuum impressione

pressione independentes et vacuae, quae quoque ob hanc eminentiam a *priori* datae nominantur, nec non empiricis, quas experientiae debemus, et quae nomen notitiarum a *posteriori* prae se ferunt, opponuntur. Quod harum cognitionum a priori attinet notas characteristicas, facillime ex necessitate et vniuersalitate, quae ipsis solis annexae sunt, agnoscuntur, quas experientia quidem aspirare, nullo autem modo assequi potest. Quibus praemissis quaestio de spatii et temporis origine vel pura vel empirica omni dubitatione caret. Cum enim ambobus non solum necessitas sed etiam vniuersalitas inhaereant summa, ita vt nullam rem animo repraesentare possimus a conditionibus spatii et temporis liberam, sequitur, ab experientia minime ea esse producta. Haec quoque est ratio, quod spatium et tempus omnibus rerum repraesentationibus, vel simul, vel in successione extra nos datarum praeceant, quod omnes res ex tempore et spatio absque difficultate tollere, temporis vero et spatii ipsius repraesentationes nullo modo delere possimus, quod denique omnia axiomata quae ad spatium tempusue respiciunt, tanta euidetia, virtute et certitudine gaudeant.

Attamen quis forsân crederet, temporis spatiique notiones a rebus obiectis abstractas, ideoque conceptibus vniuersalibus esse annumerandas, qui quidem longe aberraret a scopo. Quiuis enim conceptus vniuersalis atque abstractus semper in vnoquoque eorum obiectorum, a quibus fuit abstractus, totus reperiendus est. Ast notionum de spatio nec non tempore, plane alia est conditio. Omnino quidem diuersa tempora et spatia possunt cogitari, sed non tanquam Tota numerice diuersa, sed saltim vt partes vnus eiusdemque temporis et spatii. Spatium enim pariterque tempus infinitas quantitates enunciant, ita vt quoduis empiricum tempus vel spatium non nisi limitatione vnus spatii et vnici temporis cogitare possis. Omnia denique axiomata, et omnes propositiones, quae ad tempus et spatium respiciunt, ad syntheticas pertinent, quae nunquam solis conceptibus, ex quibus non nisi analyticae euoluuntur propositiones, ex natura sua niti possunt. Cum itaque spatium et tempus neque empirici neque vniuersales conceptus sint, non nisi intuitus puri a priori, iam ante omnem experientiam, sensuali-

tatem

tatem conditioni formali adstringentes esse possunt.

§. 10.

Cuilibet formae saltim subiectiua inhaeret veritas atque realitas, ergo etiam spatio et tempori. Quod si ergo facultatem passivam, a rebus obiectis immediate affici, cogitando extinguas, nullum datur tempus, nec ullum spatium. Rebus ipsis transcendentalibus ex eodem argumento nulla spatii temporisue inhaeret ratio, nec ullum est dubium, quin, si alia intuendi facultate essemus induti, seu nostra sensualitas aliis formis conditioni foret adstricta, etiam obiecta, quae sub novos caderent sensus, neque extra nos et extra se inuicem, neque simul neque in successione conspicua forent. —

Haec de sensualitate.

§. 11.

Intellectus seu alter cognitionis fons atque facultas et quidem actiua non in intuendo, sed in cogitando et iudicando versatur, et

vt quaeuis facultas formis quibusdam nititur, quae *functiones* sensu eminentiori audiunt. Functio autem illam intellectus designat actionem, qua varium quoddam a sensibus perceptum synthetice combinatur, coordinatur, ac notioni cuidam vniuersali subiicitur. Quod cum fit iudicando, tot erunt notiones purae siue cathedoriae, quibus omnes conceptus sunt subiiciendi, quot loci seu iudiciorum formae dantur, si non nisi vnitatem functionis spectas, quae in iudiciis per formam eorum solam exprimitur.

§. 12.

Omnia iudicia, si, materia, quam continent, sublata, solam eorum formam in animo habes, vel quantitatem, vel qualitatem, vel relationem, vel denique modalitatem attingunt. Iudicia quantitatis generalia particularia et singularia continent; iudicia qualitatis sunt vel affirmantia, vel negantia, vel limitantia; ad iudicia relationis pertinent cathedorica, hypothetica et disiunctiua iudicia, et iudicia modalitatis in problematica assertoria et apodictica diuiduntur.

§. 13.

Quibus duodecim iudicandi modis, ex sola eorum forma enumeratis totidem conceptus primarii seu notiones originariae respondent, quae nullo modo materiam sed solam iudiciorum formas attingunt, et non nisi unitatem actionum enunciant intellectualium, quae itaque in forma intellectus ipsa fundatae sunt, omnemque praecedunt experientiam. Hae notiones a priori, categoriae, siue praedicamenta, sunt: Omne, Plus, Unum, Realitas, Negatio, Limitatio, Substantia, Causa, commercium, Possibilitas, Existentia, Necessitas. Unaquaeque notio cuidam iudicandi formae respondet, unitatemque functionis indicat, sed quoniam in iudiciorum forma ab omni abstrahitur materia, necesse est, ut categoriae quoque omni careant materia, itaque sint vacuae, si eas quales a se et per se in intellectu existunt, consideras, cum autem intellectus varium quoddam sensibus perceptum semper vni trium notionum cuiusvis loci Quantitatis Qualitatis Relationis et Modalitatis accommodet et subiiciat et hac functione de illo vario iudicet, categoriis quoque obiectiva competit in quodam sensu realitas.

§. 14.

Iam supra commemorauimus, non nisi ex coniunctis et intuendi et iudicandi facultatibus gigni cognitionem. Intellectus receptiuitate, a rebus affici obiectis, plane est destitutus, eique saltim insunt notiones originariae, quas non rapsodice sed ex principio quodam, nempe ex ipsa intellectus functione enumerauimus formali, sequitur inde, nullam mentis notionem nisi per intuitum, ad res, quae cognitionis praebent materiam, relationem habere posse. Pura enim notio in se ipsa spectata in sola iudicandi forma versatur, et sensualitas intellectui materiam offert, ad quam formales suas notiones referre possit. Quicquid ergo obiectum cognitionis esse aut fieri debet, non modo, vt in spatio et tempore appareat, sed etiam vt ei necessario competat vna trium notionum ex omnibus earum quatuor titulis, cogitur.

§. 15.

Attamen noua exoritur quaestio: qui fiat, vt intuitus, qui sensibus inhaerent, notionibus quae a priori intellectus formam efficiunt,

ciunt, subiici possint, cum notiones virtute et eminentia gaudeant, quam intuitus nullo modo assequi valeant? — Tempus solum hanc subsumtionem possibilem reddit, pertinet enim ad sensualitatem, ac si ad hoc respicis quod omnia, quae sub sensus cadunt, vel vt successiua vel vt simultanea appareant, omnes intuitus conditioni formali adstringit tempus; cum autem ex eadem ratione tempori inhaeret necessitas atque vniuersalitas, ita vt omnia, quae sunt, et sequuntur, in tempore esse ac sequi, cogitari debeant, tempori quoque cum notionibus quoddam commune est. Nulla igitur datur comparatio et complexio intuituum et notionum nisi temporis medio.

§. 16.

Cum, quod ex iis, quae adduximus, satis perspicuum est, intellectus a se ipso cognitiones adipisci nequeat, quoniam plane omni receptiuitate est destitutus, res obiectas immediate animaduertendi, et nullo modo notionibus suis ex quibusdam regulis vti possit, nisi materia quaedam sensibus percepta illi sit tradita, sequitur, omnes notiones suas non nisi

nisi ad ea referendas esse, quae sensibus sunt obuia atque subiecta, nullamque categoriis inesse obiectiuam realitatem.

§. 17.

Quibus expositis quis est, qui dubitet, omnes nostras cognitiones de mundo non nisi relatiuas euadere? Cuilibet repraesentationi quoddam sane inest obiectiue verum, cum omnia, quae nobis apparent, suis nitantur substratis, et minime pro meris illusionis productis sint aestimanda; attamen quoniam fontes et facultates cognitionis nostrae formis subiectiuis restrictae sint, sequitur, praedicatis, quae obiectis cognitis in relatione ad illas formas tribuimus, non nisi subiectiuam veritatem esse concedendam, et mundum transcendentalem, qualis à se et per se existit, nullo modo a nobis posse aut percipi aut cognosci.

§. 18.

Hoc in loco fundamentum Idealismi critici siue formalis versatur. Omnes enim res, quae sub sensus cadunt nostros, formalibus fa-

facultatis nostrae intuendi conditionibus modificantur. Cum ergo tempus et spatium, quae sensualitatis formam efficiunt, saltem subiectivam inuoluant realitatem, omnia effata de spatio et tempore, quibus res obiectae determinantur, de his ipsis rebus valent non sicuti a se et per se existunt, sed in relatione ad nos, h. e. de phaenomenis, quae in intuitione data secundum sensuum formales condiciones apprehensa sunt. Intellectui autem, ut iam antea docuimus, nulla competit passiva facultas, immediatas rerum repraesentationes formandi, h. e. intuendi, et quod maioris adhuc momenti est, nec non illi formae insunt, quae suam ipsam continent internam possibilitatem, et qua tales obiectivam excludunt realitatem, ita ut neque per sensus, neque per intellectum vera obiectiva cognitio de rebus obiectis nobis concessa sit.

§. 19.

Distinctio illa inter phaenomena et ea, quibus nituntur, siue noumena, minime arbitraria, sed in natura et forma facultatis nostrae cognoscendi bene fundata est. Verum, qui-

quidem est, quod in usu loquendi vulgari phaenomena instar noumenon nobis valeant, et quod rebus, quae ab unoquoque homine, sensualitate et intellectu sano instructo, eodem modo iisdemque apprehenduntur modificationibus, realitatem tribuamus obiectivam, quod quidem non impedit, quo minus in disquisitione critica totius humanae cognoscendi facultatis fines sensus communis transgrediamur, et etiam id, quod illi sensu eminentissimo verum videtur, e sphaera veritatis exterminemus transcendentalis.

§. 20.

Idealismus criticus, cui fundamento illud est discrimen inter phaenomena et noumena, illaque assertio: nihilum obiectum cognitionis nostrae evenire posse, nisi quod sensibus obvium, secundum horum formas apperceptum intellectui traditum est, bene ab Idealismo formali est distinguendus qui plane omnem negat materiam. Afirmat enim Idealista formalis, omnino dari mundum materiale, et repraesentationibus respondere quoddam reale, sed cognitionem de eo nostram transcenden-

den-

dentalem esse, concedere recusat, quoniam materia cognitionis partim in facultate intuendi, partim in intellectu per amborum formales mutatur et modificatur conditiones.

§. 21.

Quibus omnibus bene fundatis, Idealismus criticus, vt breuibus omnia repetam, his praecipue versatur propositionibus:

- 1) Spatium et tempus formales conditiones facultatis, quae nobis inest, intuendi, siue immediatas rerum obiectarum repraesentationes capiendi, continent.
- 2) Intellectus facultatem actiuam enunciat, qua cognitionis materia, sensibus apprehensa cogitando secundum quaedam principia formalia ordinantur, et notionibus subiiciuntur pariter formalibus.
- 3) Quidquid ergo obiectum cognitionis nostrae fit aut fieri debet, vt formis cognitionis nostrae accommodatum cogitetur, necesse est.
- 4) Neque per sensus neque per intellectum res, quae in mundo continentur, ita ap-

percipiuntur, sicuti extra nos à se et per se existunt, sed vti nobis apparent.

- 5) Omnis itaque cognitio nostra non nisi phaenomena attingit, transcendentalia vero substrata, quibus nituntur phaenomena, neque sub sensus cadunt, neque ab intellectu cognoscuntur.
- 6) Sensualitas et intellectus vnici cognitionis nostrae sunt fontes. Ratio enim non est, nisi subalterna mentis facultas, quae ad absolutum, cui summa inest conditionatarum cognitionum seriei conditio, inuestigandum ex quadam formali necessitate et regula dirigitur.
- 7) Omne ergo id, quod nunquam sub sensus cadit nostros aut secundum cognitionis nostrae formas cogitari nequit, a nobis nullo modo cognosci potest.

§. 22.

Quod si quis, his omnibus explanatis, de veritate formalis Idealismi adhuc dubitet, noua argumenta quaedam et quidem indirecta adducturi sumus, ex quibus cuiuslibet recte con-

contemplanti magis perspicue elucebit, nullam aliam rationem esse ineundam, si et Spinozae Unum et Omne, nec non Berzelaji magica regna, denique Humii barathrum scepticum aequè caute tutèque euitare velis. Hae enim tria systemata, licet communem sensum maxime offendant, omnemque veritatem firmitatemque humanae cognitionis plane destruant, non nisi ex neglecto Idealismo critico originem duxerunt, atque ex eadem ratione omnem illudebant refutationem. Hodiernis vero diebus cum ingeniosissimus Kantius nouam quasi scientiam anatomisticam philisophiae inseruerit, cui tota cognoscendi facultas subijcienda est, etiam haec loca in philosophia quondam reprobatissima maximeque detestata terrores amifere suos nec non illusiones, ita vt eorum labyrinthos critica face illustratos secure adire possis.

§. 23.

Diximus, Idealismum criticum solum efficere, vt tria illa Spinozae, Berzelaji et Humii Systemata refutare queas, ad quod probandum plura nobis hoc de loco verba

sunt facienda. Ast necesse videtur, cuiusvis enumerandi doctrinae momenta primaria, quo magis appareat illa virtus, quam critico tribuimus Idealismo.

§. 24.

Primum quod Spinozismum attinet, sequentibus nititur principiis :

I. Omnia, quae sunt, vel in se, vel in alio sunt.

II. Id, quod per aliud non potest concipi, per se concipi debet.

III. Ex data causa determinata necessario sequitur effectus, et contra, si nulla detur determinata causa, impossibile est, ut effectus sequatur.

IV. Effectus cognitio à cognitionis causa dependet et eandem inuoluit.

V. Quae nihil commune cum se inuicem habent, etiam per se inuicem intelligi non possunt, siue conceptus vnus alterius conceptum non inuoluit.

VI. Idea vera debet cum suo idcato convenire.

VII. Quidquid vt non existens potest concipi, eius essentia non inuoluit existentiam.

His principiis Spinozismi continentur axiomata, e quibus sequentes deriuatae sunt propositiones:

- 1) Ex nihilo nihilum fieri potest.
- 2) Omne ergo, quod fit, et mutatur, aliquid existens, non ortum et immutabile requirit, quo nititur.
- 3) Mutabile vero etiam ortum esse nequit, sed semper perdurabili inhaesit, alias enim origo daretur ex nihilo.
- 4) Semper ita mutabile cum perdurabili, finitum cum infinito adfuit.
- 5) Ex antecedenti sequitur, finitum non extra infinitum esse, quod si enim hoc statuis, finitum aliquid à se et per se existens, aut à perdurabili ex nihilo foret procreatum.

- 6) Si ergo finitum continetur infinito, complexum omnium entium finitorum, qualis in vnoquoque minutissimo temporis spatio omnia quae aderant, et sunt, et erunt, continet, vnum idemque cum ente infinito esse, sequitur.
- 7) Qui vero complexus non Compositum est ex entibus finitis, sed Totum sensu eminentiori enunciat, cuius partes non nisi in Toto et post Totum possunt et esse et cogitari.
- 8) Quod in ente quoad naturam prius adest, non quoque est, si ad tempus respicis. Expansio quoad naturam omnibus modis, existendi in spatio, praecit, sed quoad tempus non prior, quam determinata quaedam modificatio existentiae in spatio data est. Pari modo vt cogitatio ex sua natura maior natu repraesentatione quadam cogitetur, necesse est, verum quoad tempus cogitatio non nisi in et cum hac vel illa repraesentatione ad existentiam peruenire potest.
- 9) Ens originarium, omnipraesens, perdurabile et infinitum, cui omnia alia, quae sunt,

sunt, inhaerent, est substantia, nec non dicitur Deus.

10) Deus non nisi improprie vnus et vnicus vocandus est, quatenus scilicet eum ab aliis entibus separamus et eiusdem naturae plures esse non posse concipimus. Nulla enim res sensu strictissimo vna nominanda est, nisi alia res concepta fuit, quae cum illa conuenit; Quoniam vero existentia Dei ipsa ipsius est essentia, deque eius essentia vniuersalem non possumus formare ideam, ortum est, Deum vel vnum vel vnicum sensu strictiori nuncupari non posse.

11) Determinatio est negatio, seu determinatio ad rem iuxta suum esse non pertinet; omnia ergo finita, quae quodam modo sunt determinata, vt negationes nuncupes, cogaris. Ens vnum non determinatum et infinitum solum realitate gaudet, est omne esse, praeter quod nullum datur esse.

12) Deus, siue substantia constans infinitis attributis, quorum vnunquodque aeter-

nam et infinitam exprimit essentiam, necessario existit.

13) Haec attributa Dei audiuntur: Extensio et cogitatio infinita, ita ut idem sit, quoniam attributo Deum designare velis. Ordo enim et connexio idearum idem est ac ordo et connexio rerum, et quicquid ex Dei natura formaliter sequitur, etiam obiective ei conuenire debet.

14) Infinita cogitatio absoluta saltem naturae inhaeret naturanti, et infinitum intellectum voluntatemque, siue attributa naturae naturatae continet. Per *naturam naturantem* nobis intelligendum est id, quod in se est, et per se concipitur, siue ea substantiae attributa, quae aeternam et infinitam essentiam exprimunt, hoc est, Deus, quatenus ut causa libera consideratur. Per *naturatam naturam* autem omne id designatur, quod ex necessitate Dei naturae siue vniuscuiusque Dei attributorum sequitur, hoc est, omnes diuinorum attributorum modi, quatenus considerantur ut res, quae in

Deo

Deo sunt, et quae sine Deo nec esse nec concipi possunt.

15) Naturae naturanti, siue Deo, si eum omnibus affectionibus depositis in se tamquam liberam omnium rerum causam consideras, nec voluntas nec intellectus conuenit. Per intellectum enim non intelligimus absolutam cogitationem, sed certum tantum cogitandi modum, qui modus ab aliis, scilicet cupiditate, amore etc. differt, adeoque per absolutam cogitationem concipi debet, vt sine hac nec esse nec concipi possit, atque ex hac ratione vt etiam reliqui attributorum diuinorum modi ad naturam naturatam, non vero naturantem referri debet.

Quod si ergo ad Dei essentiam intellectus nec non voluntas pertinent, aliud iam per vtrumque attributum intelligendum est, quam quod vulgo solent homines. Nam intellectus et voluntas qui Dei essentiam constituerent, à nostro intellectu et voluntate toto coelo differre deberent, nec in vlla re praeterquam in

nomine conuenire possunt. Si intellectus naturae inhaeret diuinae, non poterit, uti noster intellectus posterior vel simul natura esse cum rebus intellectis, quandoquidem Deus omnibus rebus prior est causalitate, sed contra veritas et forma rerum ideo talis est, quia talis in Dei intellectu existit. Quare Dei intellectus, quatenus Dei essentiam constituere concipitur, est reuera rerum causa tam earum essentiae quam earum existentiae, ideoque ipse ab iisdem tam ratione essentiae quam existentiae ratione differre debet. Nam causatum differt a sua causa praecise in eo, quod a causa habet. Circa voluntatem eodem modo proceditur, ut facile unicuique perspicuum erit.

- 16) Deus ex solis suae naturae legibus, et a nemine coactus agit. Ex sola enim diuinae naturae necessitate, vel, quod idem est, ex solis eiusdem naturae legibus absolute sequitur, nihil sine Deo esse nec concipi posse, sed omnia contra in Deo esse. Quare nihil extra ipsum esse potest a quo ad agendum determinetur vel

vel cogatur, atque adeo Deus ex folis naturae fuac legibus et a nemine coactus agit.

17). Deus eft omnium rerum caufa immanens, non vero tranfiens. Omnia enim, quae funt, in Deo funt, et per Deum concipi debent; praeter Deum nulla datur neque concipi poteft fubftantia. Modi autem fine fubftantia nec effe nec cogitari poffunt; atqui praeter fubftantias earumque modos nil datur, ergo nihil fine Deo effe et concipi poteft, Deus omnium rerum eft caufa immanens.

18) Deus fiue attributa diuina aeterna funt. Deus enim eft fubftantia, quae neceffario exiftit, hoc eft, ad cuius naturam pertinet exiftere, fiue, quod idem eft, ex cuius natura fequitur ipfa exiftentia, adeoque eft aeternus. Deinde per Dei attributa intelligendum eft id, quod diuinae fubftantiae exprimit effentiam, hoc eft, quod ad fubftantiam pertinet, id ipfum ipfa attributa inuoluere debent, atqui

atqui ad naturam substantiae pertinet aeternitas, ergo vnumquodque attributorum aeternitatem inuoluere debet, adeoque omnia sunt aeterna.

19) In rerum natura nullum datur contingens, sed omnia ex necessitate diuinae naturae determinata sunt ad certo modo existendum et operandum. Quicquid enim est, in Deo est, qui res contingens dici non potest, sed necessario existit; Modi deinde diuinae naturae ex eadem ipsa etiam non contingenter, sed necessario sequuntur, idque, vel quatenus diuina natura absolute, vel quatenus certo modo ad agendum determinata consideratur.

Porro horum modorum Deus non tantum est causa, quatenus simpliciter existunt, sed etiam, quatenus ad aliquid operandum determinati considerantur. Quod si a Deo determinati non sint, impossibile, non vero contingens est, ut se ipsos indeterminatos reddant; Quare omnia ex necessitate diuinae naturae deter-

ter-

terminata sunt, non tantum ad existendum, sed etiam ad certo modo existendum et operandum, nullumque datur contingens.

20) Res-nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam productae sunt. Omnes enim res ex data Dei natura necessario secutae et ex necessitate eiusdem naturae diuinae determinatae sunt ad certo modo existendum et operandum. Si itaque res alterius naturae potuissent esse, vel alio modo ad operandum determinari, alius naturae ordo eueniret, ergo et Dei natura alia posset esse, quam iam est, ac proinde, illa etiam existere deberet, quoniam existentia ipsi essentiae Dei inhaeret, et consequenter duo vel plures possent dari Dii quod absurdum est. -

§. 25.

Haec de Spinozae systemate. Quod enim suam de finito intellectu attinet doctrinam, hoc in loco silentio praeterire possumus.

Omni-

Omnibus bene perspectis, totum systema axiomatico illo: Nihilum ex nihilo produci, nihilum in nihilum posse reuerti, niti atque in eo uerari, manifestum est; quam ob causam etiam omnibus, qui eius tentauere refutationem, inuincibile uisum est. Existere enim per multi, exempli gratia, Fenelon, Lami, Comes a Boulainvilliers, Isaac Orobios, Poiret aliique contra Spinozam, ast, quoniam in principia eius dabant, etiam earum, quae ex illis sequebantur, propositionum consequentiam internam negare non poterant.

§. 26.

Idealismus criticus siue formalis sophismata illusoria solus reuelat, quae Spinozismo continentur. Quod si enim capita bene perpendas, quibus nititur Spinozismus, facillime illusiones dialecticas, quibus ipse falliebatur Spinoza, animaduertes. Semper enim:

1) Phenomena confunduntur cum noumenis.

2) Spatium non subiectiuam formam facultatis nostrae intuendi ualet, cui res non
nisi

nisi in relatione ad subiectum, cui apparent, sunt subiectae, sed pro conditione transcendentali, cui et substrata phaenomenorum adstricta sunt, habetur.

- 3) Principia intellectus nostri quoque ad *οντως οντα* referuntur, licet, vt supra monitum est, saltim phaenomena attingant. Dantur enim, vt vidimus, notiones quaedam formales a priori in animo nostro, a se prorsus vacuae, parique modo quaedam principia illis notionibus correspondentia, quae regulas enunciant, secundum quas varium quoddam sensibus obuium necessario subiiciendum est. Ast quoniam haec principia, pariterque hae notiones ob eam saltim finem intellectui insunt, vt experientia possibilis fiat, Intellectus vero facultate intuendi, seu immediatas rerum obiectarum formandi repraesentationes plane destitutus est, ita vt omni careat materia, ad quam possit notiones suas illis principiis formalibus conuenienter referre, si illam excipis, quam sensualitati debet; Ergo usum harum

rum principiorum ad phaenomena esse restringendum, patet.

§. 27.

Quibus praemissis nullum est dubium, principium causalitatis de omnibus rebus sine exceptione valere, quatenus nobis appareant, minime vero de his ipsis rebus sensu transcendentali, hoc est, de noumenis, quae independenter a formis cognitionis nostrae subiectiuis per se existunt. Quod si enim ad haec respicis, non solum problematicum est, vtrum substrata phaenomenorum quoque eidem ordini, in quo sensibus percepta apparent, subiecta sint, annon? sed etiam intellectus, qui, nullis vehiculis sensoriis interuenientibus, ipse passiva esset instructus facultate, immediate apprehendendi, quae illi obuia eueniant, nobis problema est.

Est itaque sophisma figurae dictionis, si Spinoza, transcendentali illa critica distinctione inter Phaenomena atque Noumena plane neglecta sibi persuasum habebat, omne id, quod phaenomenis conueniat, etiam valere de eorum

eorum substratis transcendentalibus. Verum enim est, si mundum phaenomenon in animo habes, hunc mundum causam quandam supponere, cui ratio inest, quod mundus detur, nam inest nobis summa necessitas formalis, omnia quae fiunt et existunt legi causalitatis subiiciendi; Quod si vero sermo non est de mundo phaenomeno, sed si mundum noumenon in animo habes, non nisi ignorantiam nostram confiteri possumus. Tum enim plane novus exoritur ordo, nouaeque rerum relationes; mundus et omnia, quae in eo sunt contenta, cognitioni nostrae subducuntur, et ex regno veritatis, scilicet illo, quod adire nobis concessum est expulsi, in regiones ideales eiectos nosmet ipsos videmus, quae in relatione ad nos omnibus prorsus obiectis carent.

§. 28.

Aliud Sophisma, quo Spinozismus nititur, sententia sua de spatio adoptata occluditur. Cum enim Spinoza phaenomena atque noumena eadem esse crederet, vt quoque spatio non solum subiectiuam, sed et obiectiuam concederet realitatem, necessario cogebatur.

Spatium summam ita conditionem essentiae ipsius materiae sensu strictissimo valere, sibi persuasum habebat, ita ut et Dei essentiam eius conditioni adstringeret, quod quidem ex iis quae prima parte huius speciminis de spatio effata sunt, argumento nititur prorsus falso. Cum enim spatio subiectiva inhaeret realitas, omnino sequitur, quod omnes res, quae sub sensu cadunt, spatii conditioni adstrictae et in eo modificatae appareant, attamen si sensualitatem cogitando tollis, et noumena, minime autem phaenomena in animo habes, spatium omni destituitur realitate et transcendente Nihilum fit. Sublato enim subiecto etiam quod subiecto inhaeret, simul tollitur.

§. 29.

Spinozismus itaque indirectum pro veritate Idealismi critici probanda porrigit argumentum. Quod si enim discrimen illud transcendente inter phaenomena atque noumena negligis, omnino ut leges notionesque formales intellectui nostrae a priori insitae etiam de rebus ipsis, qua talibus, valeant, spatioque non solum subiectiva, sed quoque obiectiva

com-

competat realitas, necesse est. Quid inde mirum, quod Spinoza, ex falsa opinione, spatium res ipsas transcendentales conditioni adstringere, atque omnibus, quae in eo conspicua sunt, sublatis, tanquam omnium quae existunt supremam conditionem restare, extensionem essentiale attributum esse duxerit non solum mundi transcendentalis sed et ipsius Dei.

§. 30.

Sufficiat nobis demonstrasse, Spinozismum falsis niti principiis, et sophismata inuoluere figurae dictionis, quae non nisi ex Idealismo critico et reperiri et refutari possunt, et ad Berzelaji systema progrediamur, quod in his, quae sequuntur, versatur principiis:

- 1) Omnia quae apprehenduntur, non extra nos, sed in nobis ipsis adsunt, sunt enim repraesentationis nostrae.
- 2) Repraesentationes non nisi in intellectu oriri et existere possunt.
- 3) Hae repraesentationes, seu, sicuti nobis videntur, hae res, quas appercipere cre-

dimus non ex spontaneitate mentis nostrae eueniunt, bene enim habemus, nos earum autores non esse, non a nobis pendere, his vel illis affici repraesentationibus si oculum aperimus, aliumue sensum, vbicunque velis, dirigimus.

- 4) Sequitur inde, vt hae repraesentationes alio inhaereant spiritui, qui earum medio nostros mouet sensus, et ex vi voluntatis suae actiua, conscientiam nostramet ipsius modificat. Ex antecedenti enim patet, quae sentimus non nisi repraesentationes nostras esse, quoniam non extra nos sed in nobis ipsis adsunt, sensationes vero seu repraesentationes saltim in Spiritu dari possunt, ast quoniam intellectus noster earum autor non est, ratio earum sufficiens vt in alio quodam spiritu extra nos existente lateat, necesse est.

- 5) Affirmare, dari materiam, inde absurdum est, et contradictionem inuoluit.

- 6) In quouis temporis minutissimo spatio spiritus quidam et afficit et mouet sensuualitatem nostram.

7) Ex varietate et ordine impressionum ab illo spiritu causatarum sapientia, potentia, nec non clementia huius summi motoris facillime potest colligi.

8) Mundus ergo, et omnia quae in eo occiduntur, non nisi idealis mentis nostrae modificatio est. Quod appercipere putas, minimè etiam extra te, à se et per se existit, sed si impressiones, a quibus affectus es, cogitando deles, nihilum omnium, quae videbantur, adest. Existentiae visorum nulla plane competit realitas, si eam excipis, quam illi ipse tribuis, et visa a phantasinatis, quae in somnio apparent, non nisi claritatis gradu differunt.

9) Id, quod sensus nominare solemus, quasdam designat repraesentationes quasi uniuersales, quae in relatione cum infinitis aliis sunt impressionibus, quas verbis determinamus, atque discernimus. Exempli gratia: Oculum aperio, hoc est, repraesentatione afficio, meum oculum esse apertum, quam quidem ideam eo

ipso momento per multae aliae comitantur ideae, quibus conscientia meipsum, seu status meus internus modificatur. — Edo, dicitur, idea moueor, me alimenta capere, eodemque tempore variae sensationes, quas verbis gustui tribuo, illam sequuntur ideam, et sic porro.

Quae omnes quidem impressiones, siue ideae non a nobis pendent, ita ut non sit in facultate nostra, certis affici repraesentationibus, si quadam idea primaria fuerim affectus. Subest enim inter ideas nexus quidam nobis ignotus, Deusque est, qui eas secundum leges quasdam aeternas nobis submittit. In nostra facultate saltem est, ex voluntatis determinatione, imaginatione mediante, eas reuocandi, licet in hoc loco minori gaudeant et claritatis et durabilitatis gradu, qui quidem minor gradus et claritatis et durabilitatis ad ideas proprio Marte reuocatas, ab iis, quas accipimus, discernendas, nobis criterion praebet.

10) *Mundus siue Natura*, quod ex antecedentibus perspicuum est, non nisi ordinem enunciat, in quo Deo bene placuit nostras

nostras collocare ideas. Itaque in conjunctione, varietate, et harmonia idearum nostra id continetur, quod Naturam nominare solemus. Experientia enim docet, quasdam ideas semper inuicem esse coniunctas, sensationes quasdam semper alias et nouas producere sensationes; In hoc idearum ordine omnis nostra scientia nec non omnes actionum nostrarum rationes versantur, atque determinantur. Exempli gratia: Ignem video, seu idea ignis afficior, atque ab experientia edoctus bene habeo, hanc ideam aliam involuere sensationem idealem, quam calorem voco, nec non huic rursus nouam inhaerere, quae verbis designata dicitur ardor, qui quidem idearum nexus actiones determinat meas.

Astrognosis et Anatomia pariterque Chemia, omnesque ceterae scientiae quae naturam spectant, non nisi varios ordines seriesque enunciant, in quibus Deus ideas nostras ordinare et collocare bene voluit. Non enim supremo motori, exempli gratia, placuit, ideam $\gamma\delta$ florere nulla alia

interuiente illam $\tau\bar{\delta}$ germinare immediate sequi, exque sua sapientia voluit, vt inter has ideas series plurium sit repraesentationum.

Historiae naturalis studium ergo non nisi attentam animi directionem ad combinationem, ordinem et varietatem idearum, quas Deus in nobis producit, enunciat; Physicae systemata sunt quasi Grammaticae et Vocabularia harum idearum, et systema de quo sermo fuit, omnium horum systematum clavis est.

§. 31.

Non quidem defuere, qui Idealismi empirici refutationem tentauere, interque alios Autor libelli: an Enquiry into the Nature of the human Soul, wherein the immateriality of the Soul is evinced from the principles of reason and philosophy. Lond. 1745. 8 maj. in Sect. 2. Volum. II. in Berceļaji oppugnatione alacerrimum se praestitit; attamen persuasum est mihi, ex solo Idealismo formali Berceļaji materialem a fundamentis posse euerti ac refutari.

futari. Quod si enim phaenomena et noumena non vt transcendentaliter diuerfa discernis, contra eadem esse putas, non nisi duo dantur exitus, aut Berceiaium, aut Spinozam vt fequaris, cogaris.

§. 32.

Quod si enim ponamus, inter phaenomena atque noumena plane nullum adesse discrimen, spatio non solum subiectiuam sed et obiectiuam inhaerere realitatem, quis est, qui possit negare; Spinoza, existentiam materiae realem affirmans, et per sophisma figurae dictionis homini facultatem tribuens, obiecta ipsa appercipiendi transcendentalia, nullis denique consequentiis, quas principia, a quibus exierat, inuoluerent, perturbatus, eo tandem peruenit, vt spatium summam atque essentialem conditionem materiae esse contenderet, cui non solum mundus et omnia in eo contenta sed Deus ipse adstrictus sit.

Quae quidem omnia bene praeuidit Berceiaius, bene quoque intellexit firmitatem, subtilitatemque Spinozismi, si obiectiua semel

concessa fuerit spatii realitas, quoniam vero Spinozifinum ob absurditates, quae ex eo resultant, abhorrebat, aliam et quidem plane nouam iniuit rationem. Vt enim labyrinthum effugiat Spinozificum, spatio realitatem conuenire obiectiuam negabat, ast cum distinctio inter phaenomena atque noumena illi in mentem non veniret, atque igitur spatium conditionem omnium, quae sub sensus cadunt, rerum esse, putaret, cogebatur, qui spatii realitatem affirmare recusauerat, vt quoque rerum, quae in eo continentur, realitatem abneget, et omnia obiecta, quae apprehenduntur non nisi phantasmata atque illusiones esse duceret.

§. 33.

Iam sufficit ad refutationem cuiusuis systematis, si falsitatem principiorum, quibus nititur, demonstraues. Sed si etiam ad ea respicis, quae ex Idealismo materiali sequuntur, facillime ex ipso Idealismo critico existentia materiae realis euinci potest. Tempus quoniam formam sensus nostri interni efficit, conscientiam nostrimetipsius conditioni adstringit necessariae, ergo nos non nisi in temporis de-

ter-

terminatione nostrimetipsum conscii euadimus. Quaeuis determinatio in tempore perdurabile quoddam requirit in apprehensione, in relatione ad quod perdurabile, aliquid in tempore determinari possit, quod quidem in nobis ipsis, sicuti nos intuemur, datum esse nequit, nam id, quo nos modificamur, dicitur repraesentatio, quae iterum perdurabile quid requirit, in relatione ad quod earum series et existentia mea in tempore fiat determinabilis. — Cum ergo perdurabile illud requisitum in me ipso inueniri nequeat, sequitur, ut extra me realiter existens adsit; Ergo determinatio existentiae meae in tempore, et alia non datur, non nisi existentia rerum vere extra nos existentium possibilis redditur. Quoniam vero conscientia nostrimetipsum in tempore possibilitatem huius determinationis necessario inuoluit, haec ipsa conscientia existentiam rerum extra nos realem tanquam conditionem omnis in tempore determinationis necessario includit, hoc est: Conscientia nostrae existentiae non nisi conscientia existentiae mundi realis possibilis, atque in ea fundata est.

§. 34.

Ex his omnibus, quae diximus, perspicuum nobis videtur, Idealismum materialem et Spinozismum indirecta porrigere argumenta per valida, ex quibus Idealismi critici siue formalis luculentissime demonstrari possit veritas. Quanti inde momenti sit illud discrimen inter phaenomena atque noumemena, quis est, quem lateat. Idealismus materialis ac Spinozismus illam praecipue Idealismi formalis assertionem: Spatium non esse nisi formam facultatis intuendi et saltim veritate realitateque gaudere subiectiua, indirecto probant modo; Quod vero alterum Idealismi critici caput attinget, quod scilicet intellectus aequae ac sensualitas quibusdam formis a priori in omnibus suis conditioni adstrictus sit functionibus, quoque Systema Spinozae hoc respectu, quoniam in eo principiis intellectus etiam transcendentalia subiiciuntur noumena, absurditatibus quibus exit, Idealismo formali argumento indirecto est, hoc vero in loco Scepticismus Humii prae reliquis duobus Systematibus validissima pro veritate Idealismi critici argumenta suppeditat indirecta.

§. 35.

Tertium ergo Systema philosophicum, ex quo Idealismus formalis indirecte probandus est, dicitur Scepticismus, qui in his, quae sequuntur, principiis continetur:

- 1) Omnis cognitio nititur experientia. Nihilum est in intellectu, quod non antea fuerit in sensu.
- 2) Nullus itaque datur conceptus, nec vlla notio, quae non quadam impressione exorta nec in illa fundata sit. Affirmare, quasdam notiones nobis esse innatas, siue a priori in intellectu latere, absurdum est; Sublata enim experientia plane nulla nobis cognitionis materia data est.
- 3) Fides atque persuasio, quae in viuacitate claritateque versantur conceptuum, nullis principiis rationalibus, sed consuetudine, educatione et experientia nituntur.
- 4) Omnis euidencia et certitudo rationalis ad solam conceptuum analysin ex principio

pio contradictionis est restringenda; Sequitur inde, non nisi analyticis propositionibus in quibus praedicatum et subiectum identitate combinantur, inesse certitudinem.

5) Omnes ergo propositiones, quarum veritas ex principio contradictionis non patet, certitudine carent. Experientiae enim nullo modo necessitas inhaeret atque vniuersalitas, in quibus versatur certitudo, et omnes propositiones non identicae ab experientia sunt abstractae.

6) Principium causalitatis est non identicum, ergo empiricum, et ex eadem ratione incertum. Effectus enim non analyticè inhaeret causae, ita vt posito A, necessario sequatur B ex principio contradictionis. Nullam enim contradictionem inuoluit assertio: A in hoc momento est, et B *non* adest in sequenti. Bene quidem experientia de eo quod fit, et factum est iudicare potest, sed de futuro apodicticè decernere, nullo modo ei conuenit. Omnis nostra empirica cognitio est

est limitata, dicere quidem possumus: *Solere* B euenire, si ponitur A, quod vero necessario euenire debeat, nullo modo demonstrare valemus, cum tota experientiae sphaera nobis minime data sit, nosque inde ignoremus, vtrum dentur exceptiones annon?

- 7) Nexus cognitionum nostrarum, exempli gratia, causalis, minime nititur nexu quodam reali obiectorum apperceptorum, qui quoque sublato intellectu adhuc adesset, sed in nobis ipsis et in naturae nostrae principio subiectiuo fundatus est. Cum enim omnes res, sensibus obuias, ob formalem interni sensus conditionem vel simul vel in successione apprehendas, eas associare soles, quas semper in combinatione animaduertis, atque inde exoritur habitus quidam, vt omnia in nexu vel mathematico vel dinamico cogites. Dari itaque legem quendam formalem, concedimus, cui inest omnis combinationis ratio, sed, quod mirum videtur, omnia in mundo in eo ipso ordine eueniunt, in quo re-
- prae-

praesentationes nostrae coordinatae sunt, ita vt persuasio de obiectiua veritate realitateque illius formalis principii magis magisque augeatur. Ast quoniam omnem cognitionis materiam experientiae debemus, et in hac nulla prorsus ratio necessarii cuiuslibet nexus inueniri potest, sequitur, persuasionem nostram non nexu reali rerum ipsarum sed subiectiua quadem niti mentis nostrae forma, quae principium dicitur consuetudinis. Hanc vero illusionem seu hoc sophisma figurae dictionis intelligere quidem possumus, sed plane destruere non valemus.

- 8) Experientiae sphaeram transuolare nullo modo possumus, cum omnes conceptus, qui intellectui insunt, non nisi in relatione ad illam, realitate gaudeant, eorumque veritas in intuitibus, qui ipsis respondet, versetur. De eo quod sit materia, substantia, anima, Deus, plane ita nihil habemus; nam nihil est in intellectu, quod non antea fuit in sensu. Omnes ideae, quae transcendentalia at-

tingunt obiecta, pro meris itaque phantasmatis aestumandae sunt.

9) Quod si credas, rationem esse facultatem, ipsa repraesentationum nostrarum substrata secundum leges combinandi transcendentales, quibus a se subiecta sint, plane nulla datur ratio. Talis enim facultas obiecta coniungeret, quorum repraesentationes in animo nondum erant combinatae, nec non ea, quae nunquam in intuitione dari possunt, quod contradictorium est. Ratio saltem facultatem, impressiones ex formalibus combinandi principiis, vel quasi instinctum enunciat, impressiones, quae olim, vno eodemque tempore statum internum, seu conscientiam nostrimetipsum modificabant, vel quoad sua criteria commune quoddam habent, associandi.

10) Cum itaque neque sensus neque intellectus ipsa obiecta attingant transcendentalia, omnisque cognitio nostra non nisi in impressionibus versetur, de rebus ipsis plane nihilum habemus, et omnis hu-

mana cognitio idealis atque illusoria
 euadit.

§. 36.

Inter omnes quaestiones, quae cognitionem spectant nostram, illa de cognitionum origine absque omni dubio maximi est momenti. Quidam, qui nempe ad Aristotelis domum pertinent, crediderunt, omnem cognitionem esse a posteriori, vel empiricam; alii Platonis sententiam professi sunt, et cognitiones quasdam a priori innatas dari, affirmauerunt. Lockius, Humius et fere omnes eorum aequales innatas plene negabant cognitiones, e contrario omnem cognitionem ab experientia sola originem ducere, omnesque conceptus non nisi imagines esse impressionum, sibi persuasum habebant. Quod si quis in hoc principium consentit, ut scepticismum amplectatur, necessario cogitur. Omnia enim Humii effata bene optimeque in illo fundata sunt principio, ita ut quaelibet tentata refutatio, quae non fundamentum sed aliam scepticismi partem attingit, plane inanis euadere debeat.

Non enim defuere, qui Humii systema euertere conati sunt, exempli gratia: Oswald, Beattie, Priestley et alii, sed quoniam principium, a quo Humius exierat, ipsi adoptabant, etiam propositiones finales refutare non poterant. Appellabant quidem sensum communem et applausui vulgi sane confidebant, sed quod experientia ipsa nulla continet criteria vniuersalitatis et necessitatis, nec vlllo modo, nisi ex ratione firmitatem stabilitatemque assequi potest, semper in circulo contra Humium disputabant, qui quidem longe aberat quominus negaret: dari nexum quendam necessarium inter ideas, quem rebus ipsis supponimus apperceptis, sed hunc nexum non obiectiuum, sed subiectiuum ac idealem esse, putabat.

Experientia nullo modo de iis quae necessario coniuncta esse *debeant*, dictatoricè discernere potest, et si ratione ipsa edocti sumus, experientiae nullam inhaerere *posse* necessitatem vniuersalitatemue, sensus communis rationi cedere debet. Nihilum itaque efficere poterant, qui obiiciebant, notiones causae atque effectus analytice se inuicem includere, et

identitate esse coniunctas; negare enim, his notionibus inhaerere nexum quendam necessarium, Humio in mentem non venerat, sed realem veritatem et obiectiuam huius nexus in dubium vocandam esse, censuit.

Quidam denique prouocabant ad necessitatem realitatis nexus causalis pro firmitate cognitionis empiricae, sed contra Humius, „non verisimile esse,“ dixit, „naturam credidisse hoc principium regulatiuum tam necessarium syllogismis fallacibus rationis nostrae, quae in operationibus lentissima progreditur suis, in prima aetate prorsus latet, et in quolibet vitae nostrae spatio tot erroribus atque fallaciis obnoxia est. Econtrario a naturae prouidentia expectandum est, hanc benignam matrem tam necessariam functionem rationis nostrae quodam munivisse instincto formali, qui in omnibus operationibus, quae illi conueniant, certissimus est, a primo viuendi ac cogitandi momento apparet, et ab omnibus artificiosis syllogismis rationis plane liber est.“

§. 37.

Quodlibet systema non nisi duplici methodo refutari potest; vel cum demonstratur, combinationem partium singularium internam contradictionem inuoluere, consequentias ex principiis non posse deduci, ideoque systema quoad formam esse vituperandum; vel cum ostendatur, totum systema principio quodam prorsus falso niti. — Quod primam attinet methodum, semper dubia est, saepius enim, a quibus quoad formam aberrauerat, emendare potest systematis auctor; altera vero methodus eo ipso momento, quo principii falsitas demonstrata fuerit, liti facit finem.

Omnes, qui hucusque in scepticismum facti sunt impetus, prima fiebant methodo, nullam enim Humii aduersarii suspicionem conferrebant in principium, quod scepticismo est fundamento, sed ex eadem quoque ratione omnes impugnationes inanes euadere debebant, cum Humii systema quoad formam nullo modo reprehendendum esse, neminem fugiat, qui, ut intelligat, ei operam dedit, neque defuere philosophi, qui, cum pondera scepticismi bene examinauissent, publice pro-

fessi sunt, eum nullis refutari posse argum-
 ti; *) id quoque verum est, si principium,
 quo fundatus est scepticismus, semel fuerit
 concessum,

§. 38.

Attamen altera adhuc datur methodus,
 qua quidem ante Kantium nemo usus est, qui
 scepticismum refutaret. Quod si enim proba-
 ri potest, totum systema scepticismi Humiani
 falsis substructum esse fundamentis, eo ipso
 destruitur systema. Principium autem funda-
 mentale, quo nititur scepticismus, vt supra vi-
 dimus, est: Omnem nostram cognitionem ab
 experientia esse abstractam, nullasque dari no-
 tiones a priori et ab omni experientia liberas.
 Bene enim Humius intellexit, omnia, quae
 statum modificant nostrum internum, sensus
 afficere debere; quae quidem observatio effi-
 ciebat, vt omnes conceptus sine discrimine me-
 ras impressionum imagines esse, crederet.
 Impressiones autem siue intuitus singulares tan-
 tum enunciant repraesentationes, ergo, con-
 clu-

*) vide ERNST PLATNERS Gespräche über den
 Atheismus, Leipzig 1783. 8. S. 262.

cludebat, etiam vt omnes conceptus singulares tantum repraesentationes enuncient, necesse est. Quam ob causam nullus conceptus experientiae sphaeram transuolare potest, et etiam illi conceptus, qui minime videntur ad experientiam pertinere, vt notiones causae, substantiae et necessitatis, impressiones tantum esse debent, nam nulla plane datur cognitionis materia, sublata experientia.

Quod enim Humio et Berceiaio commune est, in ea versatur assertione, res perceptas non extra nos, sed in nobis ipsis adesse, nullamque dari rationem, id, quod *repraesentationibus* inhaeret subiectiuis, etiam rebus, ad quas relationem habent repraesentationes, supponendi. Humius vero in eo a Berceiaio discrepat, quod disquisitionem, vnde nobis veniant impressiones, et quid sensus afficiat nostros, silentio praeteriuerit altissimo. Sibi enim persuasum habebat, illud, cui ratio impressionum insit, plane absconditum esse et problematicum, omnem philosophiam ab impressionibus incipiendam esse, et eorum rationem, quae nos prorsus lateret, transire debere.

Ast verum quidem est, internam possibilitatem mundi phaenomenæ et facultatis eum cognoscendi, subiecto cuidam inhaerentis, nullo modo explicari vel demonstrari posse, attamen repraesentationes subiecti omnino nouam non solum admittunt sed etiam requirunt disquisitionem. Facta enim impugnari non possunt, atqui in nobis ipsis varii reperiuntur conceptus, quibus nihilum inhaeret, quod ad sensationem pertineat, quibusque ob eandem rationem nulla plane respondet impressio, quæ denique non materiam, sed cognitionis formam attingunt. Hæc notiones, quæ non nisi modum, seu formales condiciones continent, in quibus varium quoddam a sensibus perceptum et intuitum, sit ordinandum et combinandum, necessitatem atque vniuersalitatem inuoluunt, quæ ipsa attingunt obiecta, ita vt omnis veritas atque realitas cognitionis empiricæ non nisi his notionibus reddatur possibilis formalibus. Facultas enim, qua nos sumus induti, formis quibusdam, quæ subiectiuam possibilitatem cognitionis efficiunt, conditioni restricta est, nec vllum obiectum datur, quod non in relatione ad has formas cognoscere debeamus.

§. 39.

Per sensus enim ea apprehendimus obiecta, quae extra nos existunt, et ab omnibus, quae obiectis conueniant, praedicatis abstrahere possumus, solo spatio excepto, quod obiecta occupant. Qui fit, vt omnia obiecta et spatio absque difficultate remouere, spatii vero repraesentationem nullo modo extinguere valeas? — Nulla plane alia ratio datur, nisi quod spatium subiectiuam efficit sensualitatis nostrae conditionem, et necessitas atque vniuersalitas, quae legi conuenit, vt omnia, quae extra nos animaduertimus, in spatio cognoscamus, relatione nititur, quam res extra nos positae ad nostram habent facultatem cognoscendi, ita vt spatio sublato nulla nobis obiecta data sint,

Eadem ratio et temporis est. Cum enim quamlibet rem perceptam, qua sensus modificatur internus, vel simul vel in successione animaduertamus, et quidem res perceptas, nullo modo autem temporis ipsius repraesentationem cogitando delere possimus, ex necessitate absoluta, omnes impressiones temporis conditioni restringendi, concipitur, et tem-
pus

pus conditionem formalem esse facultatis nostrae intuitivae.

§. 40.

Quod quidem de sensualitate dictum est, et de intellectu valet. Obseruamus enim, omnia, quae in mundo phaenomeno sunt et fiunt, vel simul, vel in successione esse ac fieri. Intellectus, siue facultas iudicandi, principiis quibusdam nititur, quae ipsius intellectus possibilitatem continent internam, et ex his legibus suis formalibus obiecta combinat apprehensa. Cum itaque intellectus noster nullam aliam spectet finem, quam, vt ordinet combinetque obiecta, et obiecta non nisi ex principio causalitatis combinari possint, sequitur, obiecta etiam secundum has formales leges, quae intellectui insunt, combinata fore. Intellectus in functionibus suis secundum principia subiectiua operatur, hisque principiis ita utitur, quasi ipsa obiecta eorum conditioni essent restricta. Quaeuis enim facultas cognoscendi, quae materiam cognitionis ex se ipsa producere nequit, cui ergo obiecta debent da-

ri, haec obiecta nullo alio modo cognoscere potest, nisi ex relatione, in qua ei data sunt, et ex formalibus conditionibus, in quibus ei sunt cognoscibilia.

§. 41.

Necessitas itaque, quae omnibus inhaeret rerum apperceptarum combinationibus, omnino ex origine sua est subiectiua; cum autem non nisi principia intellectus experientiam efficiant, et si intellectum eiusque conditiones formales cogitando extinguas, nulla cognitio possibilis fiat, non omni realitate sunt destituta. In facultate nostra cognoscendi ergo eiusque formis ratio obiectivae realitatis et Mathematicae et Physicae purae latet; Quod vero ea attinet obiecta, quae sub sensu non cadunt nostros, omnino Humius de eorum cognoscibilitate merito dubitavit.

Praeter Scepticismum, Idealismum materialem et Spinozismum aliud adhuc datur argumentum indirectum pro Idealismi critici veritate, quod quidem in ratione ipsa nostra eiusque principio formali latet, de quo vero alio loco disputaturi sumus.